

Kaugtõestamise väljatöötamine ja rakendamine Eesti notariaadis

Katrin Sepp

Notarite Koja notarikandidaat

Mis on kaugtõestamine?

1. jaanuaril 2020. a jõustunud tõestamisseaduse¹ (TõS) § 1 lg 3¹ kohaselt võib tõestamistoimingu teha ka kaugtõestamise teel. TõS § 13 lg 7 kohaselt tehakse kaugtõestamise puhul TõS-s nimetatud toimingud isiku ja tema tahte tuvastamist võimaldava videosilla vahendusel tõestamisviisist tulenevate erisustega ning toiming loetakse tehtuks notari juuresolekul; notar ja tehingus osalejad allkirjastavad notariaalakti digitaalallkirjaga. Sama paragrahvi lg 8 sätestab, et kaugtõestamise korra ning kaugtõestamise teel tehtavate ametitoimingute ja tehingute nimekirja kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega.

Teisisõnu tähendab kaugtõestamine notariaaltoimingute tegemist notari ja kliendi vahel loodava videosilla vahendusel, kusjuures sellisel viisil tõestamine on tavalise ehk notari juuresolekul tõestamisega samaväärne. Tehniliselt toimib kaugtõestamine nõnda, et klient kooskõlastab esmalt notariga toimingute tegemise aja ning sooritab tehingu kaugtõestamise teel endale sobivas paigas, näiteks välisesinduses või kokkuleppel notariga kusagil mujal. Sealjuures on kaugtõestamiseks võimalik broneerida aeg notarite iseteenindusportaalil², mis aitab leida nii kliendile kui ka notarile (aga ka välisesindusele) sobiva aja.

Kaugtõestamiseks kasutatakse spetsiaalset Notarite Koja arendatud programmi, millesse sisselogimiseks vajab klient Eesti ID-kaarti, e-residendi kaarti või mobiil-ID-d. Lisaks teeb Notarite Koda koostööd Eesti iduettevõttega Veriff, mille süsteem põhineb biomeetrilise näotuvastuse tehnoloogial. Seda selleks, et välistada süsteemi kuritarvitamisi, mille puhul proovitakse tehingu tegemiseks kasutada teise isiku digitaalset identiteeti (varastatakse kellegi ID-kaart). Kuigi välisesinduses tuvastab tehingus osaleja isikusamasuse välisesinduse töötaja, on notaril võimalik ka sellistel juhtudel biomeetrilist näotuvastust kasutada.

Kaugtõestamise idee sünd

Kaugtõestamise idee sai alguse e-residentsuse programmist.³ E-residentsus tähendab lühidalt seda, et välismaalasele väljastatakse e-residendi kaart, mis võimaldab ligipääsu Eesti e-teenustele. Praeguseks on Eestil e-residente üle 60 000 ja nende loodud ettevõtteid üle 7500. Kuigi e-residentsuse programm võimaldas välismaalastel asutada Eestis äriühingu interneti teel ning seda ka distantsilt juhtida, sattusid nad probleemi ette, kui soovisid asutatud osäühingut müüa – osäühingu osa võõrandamisele oli Eestis ette nähtud notariaalse tõestamise vormi nõue⁴ ning kuni kaugtõestamise rakendamiseni sai notariaalseid toiminguid teha üksnes notariga füüsiliselt kohtudes. E-residentide jaoks tähendas see vajadust reisida Eestisse.

---

¹ RT I, 22.02.2019, 3.

² iseteenindus.notar.ee.

³ Artikli autor töötas aastatel 2015–2016 e-residentsuse programmis õigusnõunikuna.

⁴ Äriseadustiku ([RT I 1995, 26, 355](http://rt.i.1995.26.355); [RT I, 28.02.2019, 11](http://rt.i.28.02.2019.11)) § 149 lg 4.

2015. aasta alguses koostasid artikli autor ja Notarite Koja toonane esimees Tarvo Puri analüüsi, mille üks eesmärk oli „selgitada välja, kas osasid notariaalseid ametitoiminguid või -teenuseid oleks võimalik pakkuda ka elektroonilisel teel või kas leidub võimalusi muul moel toetada e-residentsuse projekti ning aidata niiviisi kaasa Eesti õiguskeskkonna turvalisusele“.⁵ Analüüsi tulemusena jõuti järeldusele, et „leidub kohti, kus notaritelt saaks paindlikkuse korral loota panust, mis võimaldaksid aidata kaasa e-residentsuse projekti eesmärkide saavutamisele ning samas vähendaksid ohte Eesti riigi õiguskeskkonna turvalisusele ja stabiilsusele“.⁶ Muu hulgas leiti, et oleks võimalik luua selline „notariaalse tõestamise vorm, mis võimaldaks eemal viibiva osaleja turvalise identifitseerimise, notari ja tehinguosaliste virtuaalse suhtluse (audiovideokonverents *a la* Skype) ja tehingu digiallkirjastamise (osaliste ja) notari poolt. Seda eriti juhul kui kombineerida isikusamasuse tuvastamist biomeetriliste vahendite abil, saatkondade kasutamist, korduvkontakti/tehingu jõustumise viiteaega ja notarite diskretsiooni otsustamiseks, milliste klientidega ja millistel tingimustel tehingut teha saab (varasema kontakti põhjal nn püsikliendi staatuse tekkimine, kelle edaspidise tuvastamise nõuded oleks lihtsamad)“.⁷

Saatkondade kasutamisest ja tehingute jõustumise viiteajast räägiti eelkõige seetõttu, et notariaalsete tehingute tegemisel on äärmiselt oluline, et oleks tuvastatud isiku vaba tahe tehingu tegemiseks – tuleb olla kindel, et isikut ei ole mõjutatud tehingut tegema. Videosilla vahendusel tehtavate ametitoimingute puhul on notaril piiratud võimalused kindlaks teha, mis tegelikult kliendi ümber ruumis toimub (näha on ainult ekraanipilt, muu osa ruumist ei ole näha). Näiteks võib olla tegemist olukorraga, kus ekraanilt on näha vaid klient, kuid tegelikkuses on ta teiste isikute välise surve all (nt püstolitoru teisel pool ekraani). Samuti pole võimalik videosilla vahendusel ekraanilt piisava kindlusega veenduda, kas klient on tarvitanud alkoholi või on narkootilises joobes. Seetõttu nähti välismaal viibivate isikute puhul esmase lahendusena kaugtõestamist Eesti saatkondades välismaal, kuna sellisel juhul saab saatkonnatöötaja veenduda, et inimene on üksi ning ta pole nähtavas alkoholi- või narkojoobes. Lisaks tähendas see seda, et saatkonnas peaks olema vajalik tehnoloogia selleks, et selline tõestamine teha, nt videokõne kaamera, ekraan, ID-kaardi lugeja, sõrmejäljelugeja jms.

Väljatöötamiskavatsuse koostamine ja rahastuse taotlemine

2015. a juuni alguseks olid Notarite Koda, Justiitsministeerium ja Välisministeerium jõudnud põhimõtteliselt ühele meelele, kuidas distantilt tõestamine saatkondi kasutades võiks toimuda ja millistele tehingutele seda rakendada. Sealt edasi hakati koostama seaduseelnõu väljatöötamiskavatsust (VTK)⁸ koostöös Justiitsministeeriumiga.

Rohkem kui aasta hiljem, 2016. a sügisel sai VTK valmis ning see esitati kooskõlastamiseks. VTK kohaselt oli selle põhieesmärk muuta notariteenuse kasutamine mugavamaks ja kättesaadavamaks, muudatuste põhilised sihtrühmad olid e-residendid ja välisriigis viibivad Eesti kodanikud.

⁵ T. Puri, K. Sepp. E-residentsus ja notarid: võimalikud kokkupuutepunktid. Autori valduses.

⁶ Samas.

⁷ Samas.

⁸ Justiitsministeerium. Seaduseelnõu väljatöötamiskavatsus e-residentsuse projekti raames tõestamisseaduse jt notariaalialaste seaduste muutmiseks. Eelnõude infosüsteemi toimik nr [16-1251](#).

Eelmises alapunktis kirjeldatud põhjustel nähti VTK-s tehingute õiguskindluse huvides ette digitaalne tõestamine (VTK-s ei olnud veel kasutusel termin „kaugtõestamine“, räägiti kas „digitõestamisest“ või „digitaalsest tõestamisest“) üksnes välisesindustes. Samuti otsustati, et esmalt rakendatakse digitaalset tõestamist esialgu ainult viies välisesinduses, mis asuvad riikides, kus sellise teenuse järele oli tol ajal eelduslikult kõige suurem vajadus: London, Helsingi, Brüssel, New Delhi ja Stockholm. Protsess pidi olema järgmine: välisesinduses isikusamasuse tuvastamisel järgitakse seal väljakujunenud praktikat ja reeglistikku isikusamasuse tuvastamiseks. Kui esmane kontroll on edukalt läbitud, juhatatakse tehinguosaline eraldatud ruumi, kus on vajalikud seadmed ning tarkvara tehingu tegemiseks. Selleks broneerib klient välisesinduses tehingu tegemiseks esmalt notari infosüsteemi vahendusel nii välisesindusele kui ka notarile sobiva aja, kasutades selleks vastavat infosüsteemi koos vajalike X-tee teenuste ja liidestustega, mis organiseerivad e-notari tarkvara ja konsulaarprogrammi Consul andmete vahetust ning mille töötavad välja Välisministeerium ja Notarite Koda.

VTK kohaselt pidi digitaalse tõestamise vorm rakenduma välisesindustes tehtavate tõestamistoimingute puhul järgmistele tehingutele:

- osa võõrandamise ning pantimise kohustus- ja käsutustehingud;
- volikirjade tõestamine ja kehtetuks kuulutamine;
- abiellumis- ja lahutamisavalduse esitamine ning abiellujate eelnev nõustamine notari poolt;
- pärimismenetluse algatamise, pärandi vastuvõtmise ja pärandist loobumise avalduse tõestamine.

Leiti, et nende tehingute järele on väliseestlaste ning e-residentide hulgas tõenäoliselt kõige suurem vajadus. Samuti arvestati seda, et distantsilt tehingu tegemine, kui pole võimalik tagada vahetut kontakti notariga, võib olla keerulisem, kui tehingul on mitu poolt, sest sellisel juhul on raskem tagada tõhusat läbirääkimist, nõustamist ja kiiret lahenduste leidmist. Seetõttu leiti, et on mõistlik katsetada digitaalset vormi eelkõige ühepoolsete tehingute puhul. Ainus erand oli osa võõrandamise ja pantimise kohustus- ning käsutustehingud. See mitmepoolne tehing kaasati digitõestamise projekti seepärast, et see oli e-residentsuse projekti eestvedajate hinnangul (mis põhines muu hulgas e-residentidelt saadud tagasisidel) strateegilise tähendusega.

Projekti algfaasis tutvustas Notarite Koda kaugtõestamise plaani ühistel kohtumistel ka teistele Euroopa notariaatidele. Oli neid, kes olid positiivselt meelestatud, kuid toona oli valitsev arvamus siiski negatiivne: nähti mitmeid ohte, mis puudutasid osaliselt õiguskindlust, aga muret tunti ka selle üle, kas selline lahendus võiks röövida kliente teiste riikide notaritelt. Esimese mure vähendamiseks selgitasime, et just õiguskindluse tagamiseks on plaanitud kasutada välisesinduste abi. Teise murega seoses tuli selgitada, et Eesti notarid tõestavad siiski eelkõige tehinguid, mille objekt on Eestis registreeritud (kinnisvara või õigus) ja millele kohaldatakse Eesti õigust ning et Eesti notarid üldjuhul ei tunne välisriikide õigust ega selgita pooltele selle sisu.

Eelnõu väljatöötamine

Kaugtõestamiseks vajalike seadusemuudatuste eelnõu koostamist alustati 2018. a jaanuaris ja muudatused võeti vastu aasta hiljem. Algul vastas eelnõu suuresti VTK-sse kirja pandud põhimõtetele. Küll oli aga vaja leppida kokku õigusaktidesse sobivad terminid. Eelnõus otsustati „digitõestuse“ asemel võtta kasutusele termin „kaugtõestamine“.

Üldine eesmärk oli teha TõS-s võimalikult vähe muudatusi ja sätestada kaugtõestamine võimalikult abstraktsena, et kiiresti muutuvates digioludes mitte ajale jalgu jääda. Lähtuti sellest, et notarid on juristidena harjunud seadusi tõlgendama ning et täpsemad küsimused saab vajaduse korral reguleerida notariaadimäärustikus⁹ ja Notarite Koja sisereeglitega ning selgitada eelnõu seletuskirjas.

Lisaks käesoleva artikli esimeses alapunktis nimetatud sätetele tehti TõS-s teisigi muudatusi. Näiteks täpsustati § 2 lõike 3 täiendamisega kaugtõestamistoimingute asukohta, milleks loetakse Eesti riik. Selline täpsustus oli vajalik, et ei tekiks vaidlust või küsimust sellise tehingu tegemise koha üle, mille puhul notar asub Eestis, klient aga välismaal. Paragrahvi 9 lõike 3 täiendamisega täpsustati, et kaugtõestamise korral peab notariaalaktis sisalduma lisaks tõestamise kuupäevale ja kohale ka videosilla vahendusel osalevate isikute viibimiskoht tehingu tegemise ajal. Notariaalaktis asukoha märkimine võib tulla kasuks tulevikus tõestamistoimingu tegemise üle tekkivate vaidluste lahendamisel ja tõendamisel.

Samuti muudeti konsulaarseadust¹⁰, notariaadiseadust¹¹, notari tasu seadust¹² ja riigilõivuseadust¹³. Konsulaarseadust täiendati §-ga 30¹, milles nimetatakse välisesinduses kaugtõestamistoimingu tegemise võimalus, isikusamasuse kontroll ning riigilõivu tasumine. Notariaadiseaduse § 36 täiendati lõikega 5¹, mis täpsustab, et lisaks tõestamistoimingutele on ka muid notari ametitoiminguid võimalik teha videosilla vahendusel kaugtõestamise sätete kohaselt. Paragrahvi 36 täiendati lõikega 7, mis täpsustab, et videosilla vahendusel ametitoimingu tegemise kohaks on Eesti. Notari tasu seaduse § 2 täiendati lõikega 2¹, milles sätestatakse notari tasu kaugtõestamistoimingu eest: see on 20 euro võrra suurem tavalisest tasust, mis tõestamise eest ette on nähtud. Selle muudatuse põhjus oli muu hulgas asjaolu, et välisesindustesse paigaldatava riistvara soetamise ja hooldamise kulud kannab Notarite Koda. Riigilõivuseaduse § 305 täiendati lõikega 1¹, et sätestada kaugtõestamise vormis tehtava toimingu eest tasutava riigilõivu suuruseks 30 eurot.

Nii VTK kui ka tehnilise analüüsi koostamist saatsid segadused seoses Välisministeeriumiga – mida ta projekti raames tegema peab ja kes kulud hüvitab. Eelnõu teise lugemise ajaks selgus, et Välisministeeriumi ressursid on nii piiratud, et kaugtõestamist oleks saanud rakendada üksnes kolmes välisesinduses. Kuna nii väikese arvu esinduste kaasamine ei oleks pruukinud anda projekti õnnestumise adekvaatseks hindamiseks piisavalt infot, otsustati Notarite Koja

⁹ [RT I, 03.04.2020, 20.](#)

¹⁰ [RT I, 31.12.2019, 19.](#)

¹¹ [RT I, 19.03.2019, 73.](#)

¹² [RT I, 22.02.2019, 8.](#)

¹³ [RT I, 22.05.2020, 3.](#)

esimehe Merle Saar-Johansonini eestvedamisel rakendada ka paralleelset projekti, mis võimaldab kaugtõestamist n-ö kodust – eelkõige selliste tehinguosaliste puhul, keda notar juba varasemast tunneb. Lähtuti sellest, et juba varem tuttavate klientide puhul on nende ärakasutamise võimalus kolmandate isikute poolt väiksem ja tehingu tegemine üldiselt sujuvam. Ohutuse tagamiseks leiti ka, et notar võiks sellise kliendiga enne kokku leppida teatud protokolliga (nt salajane parool, mis näitab, et isiku tahe tehingu tegemiseks on vabalt kujunenud). Samas ei olnud eesmärk piirata kaugtõestamise läbiviimist notari jaoks võõra isikuga. Plaan oli ju üldjoontes siiski see, et pärast prooviaja lõppu oleks kaugtõestamine kättesaadav kõigile.

Oluliseks peeti ette näha ka nn hädaabipidur, millele kaugtõestamise puhul toetuda juhul, kui notaril ei ole otseselt TõS-st tulenevat tehingu tegemisest keeldumise alust¹⁴, aga esinevad muud asjaolud, mis võiksid tehingu tegemist või selle õiguskindlust mõjutada. Kui notar ei ole näiteks veendunud, et osaleja arvutioskus on piisav, peaks tal olema võimalik keelduda kaugtõestamise teel ametitoimingu osutamisest. Notaril peaks samuti olema võimalik igal hetkel tehingu tegemine katkestada, kui näiteks internetiühendus on kehv ning videoühendus katkendlik või on videokvaliteet kehv kas vana videoseadme või madalama kvaliteediga pildi edastamise tõttu ning seetõttu ei ole notaril võimalik tuvastada isiku tahet või veenduda tehingut tegema tulnud isiku samasuses.

Lisaks oli notariaadimäärustiku muudatuste valmimise ajaks selgunud, et vaja oleks laiendada kaugtõestatavate tehingute ringi, seda eelkõige Eesti Pangaliidu palvel, kes soovis, et mõnesid asjaõigustega seotud tehinguid oleks võimalik teha lihtsamalt. Need ja muud tehnilised üksikasjad oli vaja notariaadimäärustikku lisada. 20. septembril 2019. a võeti muudatused vastu.

Kaugtõestamise programmi väljatöötamine

Kaugtõestamise programmi väljatöötamise riigihanke tulemusena hakkas programmi arendama AS Andmevara, kes arendas ühtlasi ka uut e-notari iseteenindusportaali. Viimane on kaugtõestamisega otseselt seotud, kuna võimaldab kliendil pärida notari kalendrist notaribüroo määratud vaba aega, et leida endale sobiv aeg ning teha tehingu broneering, saates notarile ühtlasi ka esmased tehinguandmed. Lisaks on võimalik iseteeninduse kaudu pidada kirjavahetust notaribürooga, näha ja kommenteerida lepingu projekti, hiljem tõestatud lepingut avada, tasuda notari tasu ja riigilõivu. Ka kaugtõestamise programmi avamiseks on tarvis esmalt logida sisse e-notari iseteenindusportaali.

---

¹⁴ Tehingu tõestamisest keeldumise võimalused notari jaoks on piiratud TõS §-s 4 sätestatud alustega: „[n]otar keeldub tõestamistoimingu tegemisest, kui taotletava toimingu eesmärgid on vastuolus seaduse, muu õigusakti või heade kommetega või on ilmselt lubamatud ja ebaausad või kui ilmneb, et tehingupoolel või muul asjaosalisel puudub vajalik õigus-, teo- või otsusevõime või esindusõigus.“ Seda muu hulgas seetõttu, et välistada notarite poolt klientide valimist või muul põhjusel põhjendamatut keeldumist olukorras, kus teatud tehingute puhul on notariaalse tõestamise nõue kohustuslik. Notariaadimäärustiku § 12¹ lõikes 3 sätestati, et kaugtõestamine on notari jaoks vabatahtlik.

Samal ajal kui Eestis toimetati IT-programmi arendustega, oli teiste notariaatide skeptitsismist kaugtõestamise vastu saanud suur huvi ning osa notariaate oli juba asunud ka sellel suunal tegutsema: Läti notarid hakkasid kaugtõestamisi tegema lausa poolteist aastat enne, kui see Eestis rakendus.

Eestis oli siiski veel vaja notareid julgustada. 8. märtsil 2019. a ütles Notarite Koja esimees Saar-Johanson notariaadi aastakoosolekul: „On selge, et uuendused tunduvad hirmutavad, kuna toovad välja meid harjumuspärasest rutiinist ja sunnivad meid kulutama energiat millegi uue õppimisele. Aga neid ei tasu karta – olen veendunud, et pärast käivitamisraskuste ületamist tunnistame, et kirjeldatud uuendused on muutnud meie elu lihtsamaks. Ka e-notar¹⁵ tundus meile kunagi võõras ja hirmutav - täna ei kujuta oma tööd selleta ette. Lisaks muutuvad notarid klientide jaoks kättesaadavamaks, tehingute tegemine kiiremaks /.../.“

Muudatuste rakendumine

Seadusemuudatused jõustusid 1. veebruaril 2020. a. Kaugtõestamise kasutuselevõtt oli alguses siiski pigem aeglane: vahemikus 01.02–05.04 tehti kaugtõestamise teel 127 tehingut.

Kaugtõestamise rakendamise algus langes samale ajale COVID-19 pandeemiaga, seetõttu ei pääsenud inimesed kodudest liikuma ning kuigi enamik notaribüroosid jäi avatuks, muutus ka tehingute tegemine keerulisemaks. Seetõttu otsustas Justiitsministeerium kiirkorras laiendada kaugtõestatavate tehingute ringi, et notariteenus oleks inimestele kättesaadav pandeemiast hoolimata. Muudetud määrustiku kohaselt saab kaugtõestamise teel teha kõiki notariaaltoiminguid, välja arvatud abielu sõlmimine ja lahutuse kinnitamine.

Kuigi notarite jaoks jäi sel viisil teenuse pakkumine ka muudetud määrustiku kohaselt vabatahtlikuks võimaluseks, tõi kiirkorras tehtud muudatus kaasa teatud pahameele. Kaugtõestamisega tasa ja targu alustamise põhjus oli riskide väljaselgitamine ja maandamine, seetõttu oli seni kaugtõestamise kohta otsuseid tehtud selle loomulikkude arengut silmas pidades: esialgu koostöös välisesinduste ja tuntud klientidega ning seejärel sealt edasi. Leiti, et objektiivselt ei ole kõik notarid kaugtõestamiseks veel valmis: telesilla vahendusel suhtlemine ja osalejate õiguskindla tahte väljaselgitamine nõuab kogemust. Nii lühikese ajaga ei olnud kõigil notaritel loodud veel võimekust ega oskust asjaga tegeleda, lisaks oli teadmatus, kuidas lahendada teatud tehnilisi ja juriidilisi küsimusi.

Kuna aga muudatused võeti vastu, tähendas see seda, et ülalviidatud murekohti tuli kiiresti lahendada hakata. Näiteks selgus volikirjade kaugtõestamise puhul, et TõS-i sõnastus ei ole selge selles osas, kas digiallkirjastatud volikirjast (kaugtõestatud dokumendist) tehakse üks paberil ärakiri, mis jääb arhiivi või lisaks veel ka teine, mis antakse esindajale. Peamine probleem oli TõS § 46 lõige 2¹, mis sätestas, et „[k]augtõestamise korral koostatakse volikiri ühes digitaalses originaaleksemplaris, mis on kasutusel elektroonilises käibes. Vajaduse korral väljastatakse osalejale paberkandjal ärakiri, mis asendab originaali.“ Osa notareid said sellest

¹⁵ E-notar on notarite igapäevatöös kasutatav infosüsteem, mis võimaldab päringute tegemist registritest, dokumentide koostamist ja edastamist, tasude haldamist, notari kalendri jälgimist jne.

aru nii, et väljend „kasutusel elektroonilises käibes“ tähendab, et volituse alusel tehtav järgmine tehing peab olema mingis elektroonilise käibe vormis. Sätte koostajad soovivad leidsid, et „elektrooniline käive“ tähendab digivormis dokumentide edastamise viisi või kanalit ning et kaugtõestatud volikirja saab kasutada ka tavapärasel tõestamisel.

Lisaks tekitab küsimusi näiteks see, mitu osalejat võib tõestamise ajal ühe arvuti taga istuda, kuidas dokumendi lisasid digitaalselt allkirjastada, kuidas käituda, kui poolte elektrooniliselt allkirjastatud originaaldokumendis on vaja parandada ilmne viga, ning kuidas vormistada dokumente, kui üks osaleja on notari juures füüsiliselt kohal ning teine soovib tehingu teha kaugtõestamise teel. Nende küsimuste lahendamiseks moodustati Notarite Kojas töörühm, kes jagab ülejäänud notaritele soovitusi ja selgitusi. Suuremad mured said lahendatud ning alates notariaadimäärustiku muutmisest kuni praeguseni, s.o ligi kahe kuu jooksul tõestati kaugtõestamise teel umbes 1700 tehingut.

Lõpetuseks

Aeg idee sünnist kuni selle rakendamiseni oli pikk – ligi viis aastat. Võib öelda, et selle ajaga muutus paradigma täielikult. Seni oli küsimus, kas üldse tohiks ja peaks kaugtõestamist võimaldama, kas selliselt saab notar ikka oma kohustusi täita ja kus peaks tehinguosaline toiminguga ajal viibima. Edaspidi on küsimuseks tõenäoliselt see, kas notar ise peab tehingu tõestamise ajal olema oma büroos või võib ta olla kodus või lausa mõnes muus riigis. Paradigmamuutusele aitas kaasa ka see, et muudatuste rakendamine sattus kokku pandeemia puhanguga, mis tõi kaasa üleüldised muutused inimeste mõtlemises ja elukorralduses.

Loodetavasti õnnestub Eesti notariaadil leida ka tulevikus mõni nišš, mis võimaldab teha klientide elu mugavamaks ning olla seda tehes teenäitajaks ka teistele riikidele.